

25 EXCURSIONS PEL
**FRONT DEL
PALLARS**

Recull guanyador del VI Premi Vèrtex,
convocat per la FEEC

JOAN RAMON SEGURA

Col·lecció Azimut - 87

Col·lecció: Azimut - 87

**25 EXCURSIONS
PEL FRONT
DEL PALLARS**

JOAN RAMON SEGURA

Cossetània
EDICIONS

AQUEST LLIBRE FOU MEREIXEDOR DEL
VI PREMI VÈRTEX A UN REULL D'ITINERARIS DE MUNTANYA,

CONVOCAT PER LA
FEDERACIÓ D'ENTITATS EXCURSIONISTES DE CATALUNYA,
AMB LA COL·LABORACIÓ DE COSSETÀNIA EDICIONS

HA ESTAT PUBLICAT COINCIDENT AMB ELS ACTES COMMEMORATIUS
DEL CENTENARI DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEIDA

Fotografia de la portada:
búnquer al peu dels Cingles de Personada
(Jordi Longás)

Primera edició: setembre del 2006

Edita: Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 - 43800 VALLS
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

© Joan Ramon Segura
© Cossetània Edicions

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Formes Gràfiques Valls, SA

ISBN: 84-9791-224-1

Dipòsit legal: T-1.068-2006

*“Mirant avall, cada pedra que veiem és la tomba
d'un heroi. I mirant amunt, endavant, cada tros
de carretera, cada camí és una ruta oberta
cap a la llibertat”.*

PERE CALDERS, Unitats de xoc

Introducció

El règim franquista intentà ocultar el seu origen i volgué silenciar tot el que envoltava el tema de la Guerra Civil. En l'escola dels anys de la dictadura se'ns donaven pinzellades puntuals sobre el conflicte, com els noms de batalles i algunes dates, però poca cosa més sobre el que havia estat un dels períodes més dramàtics de la història d'Espanya. Fou un tràgic enfrontament fratricida. Darrere de tot el drama hi havia la nefasta influència estrangera que ens havia manipulat i ens havia inculcat una ideologia contrària als interessos de la unitat espanyola.

Aquesta era la minsa formació acadèmica de qui subscriu aquesta guia. He de reconèixer la meva desconeixença inicial al voltant d'un dels fets més importants per comprendre el present de la meva nació. Però, sortosament, durant un temps vaig tenir ocasió de fer una sèrie d'excursions pels voltants de la serra del Boumort. Sempre que pujava a un cim enlairat trobava línies de trinxeres, metralla o algun niu de metralladores. Era tan gran el meu nivell de desinformació que fins i tot vaig arribar a pensar que es tractava de restes de maniobres que es realitzaven des de l'Acadèmia de Suboficials de Talarn.

Finalment, vaig tenir la sort que a les meves mans va caure el llibre *Revolució, guerra i repressió al Pallars (1936-1939)*, de l'investigador Manuel Gimeno, de la Pobla de Segur. Se m'obrí un nou món. Ara, mirant enrere, em costa de creure en la profunditat de la meva ignorància. Vaig tenir ocasió de llegir més llibres i de parlar amb moltes persones de qui vaig procurar aprendre.

La meva passió per la muntanya em dugué a cercar restes dels combats en un espai concret: el front del Segre i del Pallars. Després de molts caps de setmanes entre nius de metralladores i trinxeres, només puc treure una conclusió: hi ha un immens patrimoni bèl·lic que és a punt de malmetre's enmig de l'oblit. Sempre em ve al senderi pensar que, si aquesta riquesa cultural fos en altres països europeus, de ben segur que estaria restaurat i protegit.

A les mans no teniu un llibre d'història, sinó un llibre de muntanya. Per endinsar-nos en el tema caldria recórrer a la bi-

bliografia especialitzada. Amb l'arribada de la democràcia han aparegut molts llibres que volen treure'ns el vel dels ulls sobre el nostre passat més recent. Així i tot, en la descripció dels itineraris s'han afegit petits comentaris per situar-nos en el marc històric; de vegades simplement són anècdotes, comentaris puntuals, alguna data per centrar els esdeveniments... També s'ha inclòs un breu capítol introductori amb una cronologia per poder disposar d'una visió global del conflicte.

El marc geogràfic de l'obra és el front del Pallars, que aniria des de la frontera amb França, a l'alçada de la muntanya del Mont-roig, fins a la desembocadura de la Noguera Pallaresa al Segre, sota de la resclosa de Camarasa. El marc cronològic cal situar-lo en el 1938, on durant nou mesos s'establí el front.

El recull de vestigis bèl·lics no vol ser exhaustiu, sinó que s'han triat aquells que podien oferir més interès muntanyenc. Els recorreguts són descrits de sud a nord seguint la línia del riu, començant per la confluència del Segre i la Noguera Pallaresa a Camarasa i acabant a la proximitat de la frontera francesa.

En la localització de vestigis bèl·lics s'hi ha acompanyat les coordenades UTM, que són molt útils per emprar amb un GPS, però que igualment ofereixen una informació molt interessant si es disposa d'un mapa amb quadrícula UTM —la majoria de la cartografia moderna—, ja que en el mapa es pot arribar a situar manualment amb la màxima fiabilitat dels mitjans moderns.

Finalment, penso que està ben justificat descobrir aquests vestigis que ens permeten aprofundir en la nostra història i, alhora, endinsar-nos en el marc geogràfic d'uns paratges amb molt d'interès excursionista. Cal conèixer el llegat bèl·lic de la guerra "incivil" —a més dels motius històrics i muntanyencs— per recordar la tragèdia que suposa qualsevol guerra i orientar-nos per encaminar els nostres passos en la recerca d'un món en pau. Només podem estimar en la justa mesura la pau si coneixem els terrors de la guerra.

Un recull d'itineraris com aquest no és producte d'un individu, sinó que és gràcies al treball en equip, un equip de bons amics que fa possible aprofundir en un determinat marc. He comptat amb la supervisió i col·laboració inestimable de Xavier Reñé, al qual dec alguns suggeriments i alguna fotografia. Aquest treball tampoc no hagués estat una realitat sense l'ajuda desinteressada de l'Aureli Teixidor, que a més m'ha permès accedir al seu arxiu fotogràfic, de Miquel Urbano, de Pau Salla, de Joaquim Marcoval, de Jordi Timoneda, de Pep Godoy, d'Antoni Cots, de Lluís Taberner i molts altres amics del Centre Excursionista de Lleida. Amb qui vaig compartir més sortides pel Front del Pallars fou amb en Jordi Guivernau, però, malauradament, una dissortada allau el març de l'any 2006 em priva de compartir amb ell el goig de veure publicat aquest llibre.

Breus nocions històriques

El 18 de juliol de 1936 esclatà un cop d'estat contra la II República Espanyola. El cop d'estat era protagonitzat per un grup de militars d'ideologia ultradretana on s'havien acollit diferents posicions polítiques, en part oposades, que només tenien en comú el seu antirepublicanisme. Entre aquests hi havia una tendència minoritària, però que s'acabà imposant a les altres. Es tractava de la Falange Espanyola, un partit feixista amb moltes connexions amb altres partits europeus, com els nacionalsocialistes alemanys i els facciosos italians. També hi havia els carlins (requetès), un corrent de pensament del segle XIX que es mantenia tossudament en el postulats anteriors a la revolució industrial i que ja havia protagonitzat tres enfrontaments militars (coneguts popularment com les carlinades); els monàrquics, decebuts de la trajectòria republicana; la dreta electoral cavernària, que no havia pogut assimilar la derrota a les urnes el febrer anterior, i molts sectors de l'Església que veien perillar el seu estatus davant de l'avanç de les forces anticlericals.

En aquell moment, la República estava dirigida per un govern format per una coalició de forces d'esquerra: el Front Popular, on s'enquadraven els republicans, els socialistes, els partits nacionalistes progressistes (ERC i PNB) i els comunistes, que el juliol de 1936 no passava de ser un grup minoritari, encara que a mesura que anés passant la guerra guanyaria protagonisme, en part gràcies al suport de la Rússia soviètica. En algunes comarques catalanes també tenien molta força moviments comunistes antisoviètics com el POUM o el Bloc Obrer i Camperol.

Així mateix, hi havia una força d'esquerres radical que es negava a participar en la política de partits i va tenir molta rellevància: els anarquistes del sindicat de la CNT i la FAI. També tenia molts afiliats el sindicat UGT, de marcada tendència socialista. La militància del Front d'Esquerres estava molt atomitzada i durant el conflicte es van generar freqüents enfrontaments entre diferents grups. Els més violents i significatius van ser els fets del maig de 1937 a Barcelona entre els comunistes soviètics i els anarquistes, on acabà rebent un tercer en joc, el POUM,

que fou acusat de col·laboracionista amb l'enemic. L'acusació responia a una trama ordida pels seus enemics polítics.

El cop d'estat del 18 de juliol fracassà en la majoria de les províncies de la Península. Només s'imposà en algunes capitals andaluses, castellanues, gallegues i aragoneses. Els militars sollevats convertiren el cop d'estat en una guerra civil entre les demarcacions insurrectes i les que es mantenien fidels al govern establert. Concretant en el nostre marc geogràfic, Catalunya fou lleial a la República.

S'establí un front a l'Aragó, que envoltava les capitals aragoneses. A aquest punt es dirigiren les nombroses columnes de milicians catalans que, esporàdicament, defensaren els primers dies de la revolta. Els primers anys fou una línia estable, en el sentit que no hi hagué avançaments per cap dels combatents, malgrat que sí que hi hagué nombrosos petits enfrontaments. El conflicte es jugava en un primer moment a Andalusia, posteriorment a Madrid —la pedra angular de tot el conflicte—, per continuar en la campanya del nord.

El desembre de 1937 els embats es van traslladar cap a l'est, amb la batalla de Terol. El 8 de març de 1938 l'exèrcit facciós trencà el front d'Aragó per diversos indrets i engolí les terres aragoneses amb una facilitat que va sorprendre a tothom. Semblaven aquelles fitxes de dòmino que, quan tires la primera, aquesta va arrossegant les següents en la caiguda.

El 22 de març es creuà el riu Ebre per Quinto i la situació republicana esdevingué caòtica. El 27 de març es travessava el Cinca i s'ocupava Fraga i Massalcoreig, el primer poble català que queia en mans dels colpistes. Muñoz Grandes féu una arenga a la plaça del poble on deixava ben clar que en el projecte de la nova Espanya feixista no hi havia espai per als ideals catalans. Poc després es derogà l'Estatut de Catalunya i la llengua catalana fou prohibida, de fet, en tots els actes públics.

El 31 de març s'iniciava la batalla de Lleida, que cauria en mans del feixisme el dia 3 d'abril. Balaguer ho faria el dia 6.

Si els insurgents haguessin continuat avançant per l'est cap a Barcelona, segurament la guerra hagués acabat un any abans. Però el dictador Francisco Franco, en arribar al riu Segre, manà no travessar a l'altra riba i establí un front que havia de durar nou llargs mesos. En aquest període de temps es produïren alguns dels fets més cruentos de tota la guerra, com ara els del cap de pont de Balaguer (el Merengue), molt especialment la batalla de l'Ebre i l'ofensiva final sobre Catalunya.

Hi ha analistes que creuen que Franco es negà a entrar a Catalunya amb l'objectiu d'allargar la conflagració i calcigar el poble català. El general Yagüe se sentí molest a l'obeir l'ordre d'aturar-se al marge dret del Segre i no conquerir Barcelona. Hagué d'esperar gairebé un any per entrar triomfant a la capital.

El sector del Segrià fou ocupat per l'exèrcit marroquí, que dirigia precisament Yagüe. Simultàniament, més al nord, l'exèrcit d'Aragó, que comandava el general Moscardó, ocupava el sector de la Noguera. Els Pallars foren ocupats per l'exèrcit de Navarra, que estava a les ordres de Solchaga.

El 10 d'abril les forces de Moscardó creuaven el Segre per Balaguer i establia el cap de pont de Balaguer al marge oposat del riu. Així mateix, continuaren pujant per la Noguera Pallaresa i constituïren el cap de pont de la Baronia de Sant Oïsmè i del Montsec. Avui dia ens costa molt entendre la transcendència estratègica que podia tenir un cap de pont situat a l'altre marge d'un riu. Però pontonejar un riu era una operació complexa i l'establiment d'un cap de pont facilitava molt una posterior operació ofensiva.

Tremp fou ocupat el 7 d'abril per l'exèrcit de Solchaga i es continuà l'avanç riu amunt. El dia 15 és conquerida la plaça d'Esterrí d'Àneu, sense gairebé enfrontaments.

Al Segre i a la part baixa de la Noguera Pallaresa s'establí la formació de caps de pont, mentre que a la part alta del Pallars es va optar per ocupar la primera línia de turons situats per damunt del riu, ja que en les zones altes era més difícil defensar la carretera que transcorria paral·lela al riu i calia ocupar una línia de muntanyes per protegir el pas per la carretera a França. Cal tenir present que aleshores no existia el túnel de Vielha.

L'avançament prosseguí pel port de la Bonaigua, per introduir-se a la Val d'Aran. El 20 d'abril s'arribà al Pont de Rei, a Les, a la frontera francesa. I de moment es donà per acabada l'operació militar sobre Catalunya.

Al Pallars Jussà s'hi establí la 63a divisió, dirigida pel general Tella, mentre que al Pallars Sobirà ho féu la 62a divisió, encapçalada pel general Sagardia, amb seu a Sort. Encara avui dia molts vells recorden la crueltat d'aquest general, que efectuà una forta repressió per tota la comarca.

Un cop establert l'exèrcit insurrecte, l'exèrcit legítim ocupà les posicions situades endavant i establí definitivament el front del Pallars i del Segre. Cal denotar una particularitat: les posicions de les tropes ultradretanes estaven situades a unes dues hores de pobles on podien abastar-se de queviures i evacuar els ferits, mentre que els republicans tenien les poblacions molt allunyades, amb la consegüent dificultat per proveir-se.

Davant del fracàs de l'exèrcit popular, la República es va veure en la necessitat de fer una operació de gran abast per recuperar la confiança dels seus súbdits. El 22 de maig de 1938 es va iniciar una gran ofensiva per reconquerir els caps de pont que s'havien lliurat a l'enemic. Simultàniament es va voler recuperar les posicions del cap de pont de Seròs; del cap de pont de Balaguer, al Segre; del cap de pont de la Baronia i del cap

de pont del Montsec de Rúbies, a més del cim de Sant Corneli, el tossal de Sant Mauri, les Pedres d'Auló i la serra d'Urdosa, al Pallars, encara que fou una ofensiva generalitzada sobre tot el front pallarès. Els fets més dramàtics es van produir al cap de pont de Balaguer, on es va parlar de 10.000 morts en 5 dies de combat. Segurament és una xifra exagerada, però ens pot donar una idea del dramatisme que es va viure al pla de Balaguer. Dintre del marc del Pallars, l'indret on va haver més vessament de sang fou a la serra de Sant Corneli i a les Pedres d'Auló.

Però totes aquestes morts van ser inútils, ja que no s'assolí gairebé cap dels objectius militars. Semblava que la República necessitava fer un crit més fort per recuperar la confiança dels seguidors i les potències internacionals, que donaven per perduda la guerra. En aquest context cal comprendre la desesperada ofensiva de la batalla de l'Ebre, que s'inicià la nit del 25 de juliol de 1938. El centre gravitatori de la guerra es desplaçà cap a les terres tarragonines; ara bé, al front del Pallars es continuaren produint petites accions per part de les forces esquerranes per provocar el desgast dels feixistes i obligar-los a aixecar la pressió sobre les serres de Cavalls i de Pàndols, a la Terra Alta.

El dia 17 de novembre a les 7 del matí s'aixecà el darrer pont sobre l'Ebre i finalitzà la terrible batalla. La República havia quedat definitivament tocada i s'iniciava una llarga agonia.

El 23 de desembre començà l'anomenada ofensiva final sobre Catalunya per part de l'exèrcit facciós. Els atacs es produïren precisament sobre els caps de pont de Seròs, de Balaguer, de la Baronia de Sant Oïsmè i del Montsec. El sector del baix Segre no va resistir l'embranchida; a la serra del Montsec i Comiols es lluità durant uns dies frenèticament. També al cap de pont de Balaguer es resistí uns dies. Però finalment fou impossible contenir l'empenta dels "guanyadors". Catalunya caigué sense oposar-hi gaire resistència més. A la frontera francesa s'agomolaven els refugiats, temorosos de les represàlies. França rebé els perdedors amb un tracte desconsiderat per a uns lluitadors per la llibertat. No seria fins acabada la II Guerra Mundial que es reconeixeria la valentia i la vàlua dels soldats republicans.

Relació d'itineraris

1. Tossal de Sant Jordi
2. Serra de Mont-roig: les Altures
3. Ermita de Sant Pere de Queralt
4. Cap de pont de la Baronia de Sant Oïsmè
5. Cap de pont del Montsec
6. La cinglera de Roca Alta
7. Serra de la Campaneta
8. Serra dels Obacs
9. Santuari de Bonrepòs
10. Mont de Conques
11. Serrat del Tato i del Pelleu
12. Costa del Llarg
13. Serra de Sant Corneli
14. Els Cingles de Pessonada i Rocalta
15. Roca de l'Esglesieta
16. L'Espluga de Cuberes i ermita d'Esplà
17. Muntanya de Baén: Sant Mauri
18. Sant Joan de Vilamur
19. Les Collades de l'Orri
20. Pedres d'Auló
21. Serra d'Urdoza i Baladredo
22. Serra d'Aurati: lo Cuco
23. Montcalvo
24. Montalto
25. Campirme i Coma del Forn

Tossal de Sant Jordi

En aquest primer recorregut pujarem al tossal de Sant Jordi, situat sobre l'aiguabarreig del Segre, que procedeix del nord-oest, i la Noguera Pallaresa, que davalla pel nord. En aquest indret es va establir l'exèrcit republicà.

Per ascendir-hi, pujarem per un camí ferrat, amb instal·lacions metàl·liques, però que no representa cap dificultat a qualsevol excursionista que no tingui vertigen. Es tracta d'un recorregut circular i retornarem per l'interior de la gorja del riu Segre per un camí bastit a frec de cingle.

Aproximació

Sortim de Camarasa per la carretera del Doll (C-13) en direcció a Tremp. Només sortir de la vila, veiem davant nostre la serra del Mont-roig —al marge dret del riu Segre— i, a l'esquerra, els contraforts inferiors del tossal de Sant Jordi.

2 km. Pont de l'Illa o del Pastor sobre el Segre. No l'arribem a creuar i prenem una carretera estreta que surt a mà dreta. Anem aigües amunt del riu, per sota d'uns espadats.

4 km. Entrada a la central hidroelèctrica de Camarasa, tancada per un reixat. Al costat hi ha una zona d'aparcament on podem deixar el cotxe. Aquest indret és conegut amb el nom del Dispensari.

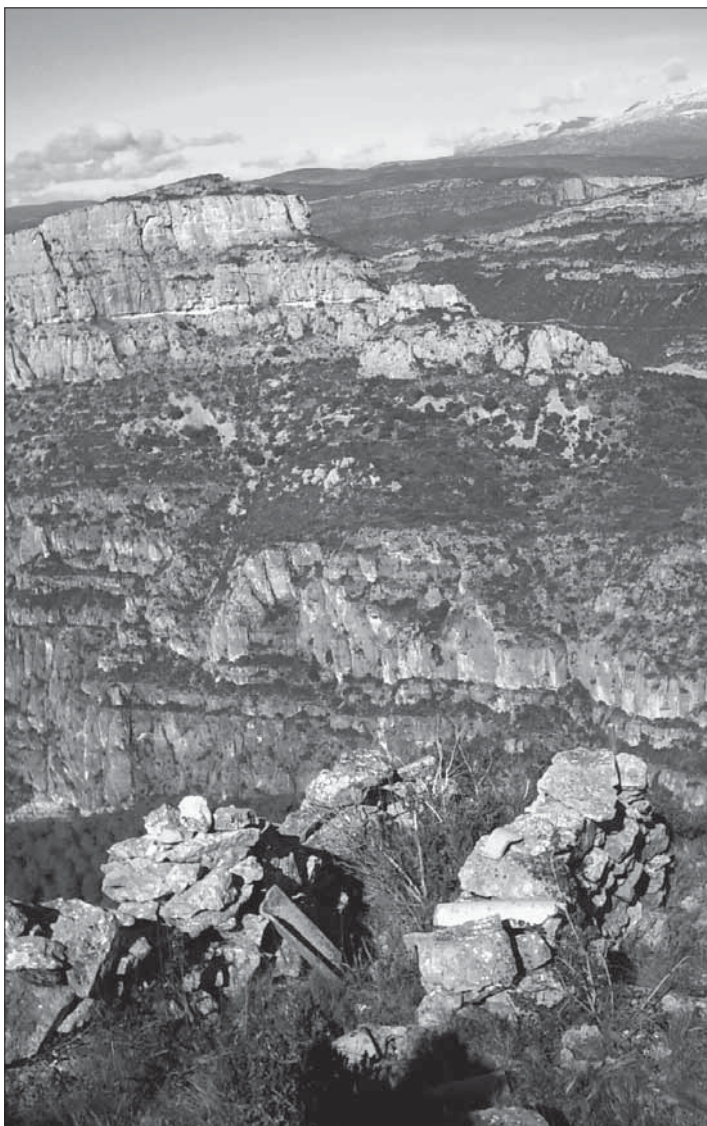
Descripció de l'itinerari

Reculem un centenar de metres de la carretera fins a trobar una pista que s'enfila per la muntanya, a mà esquerra.

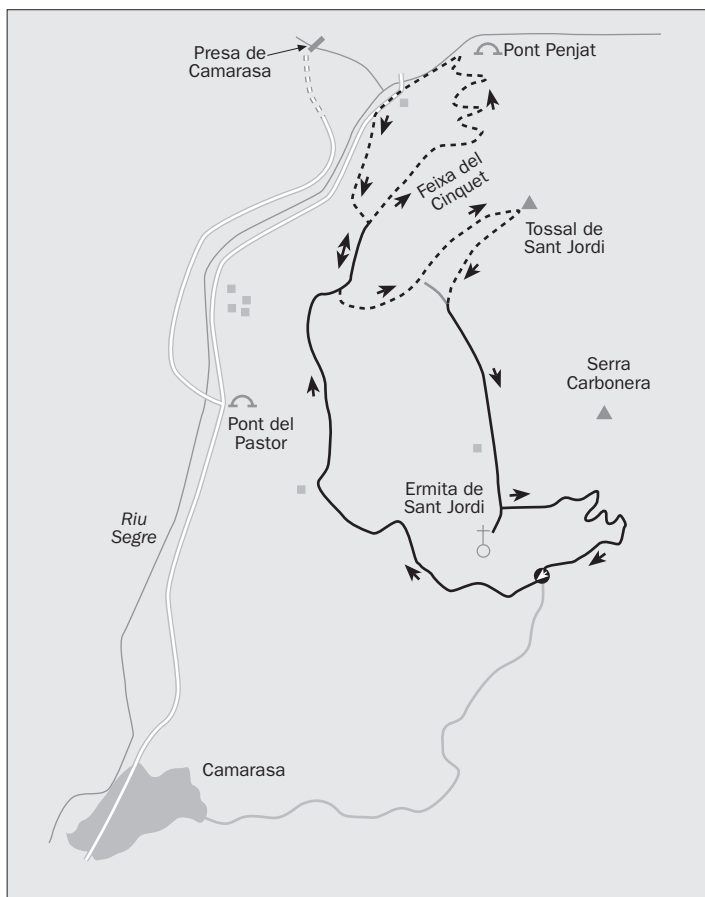
4'. Torre elèctrica. Al damunt n'hi ha una altra, cap a la qual ens dirigim, i la voltem seguint un sender. Anem pujant mentre passem pel costat de tres altes pilones de la llum que s'enduen l'electricitat de la central. La quarta la veiem dalt d'un altiu cingle que haurem de superar. No obstant això, abans de la tercera ja ens encarem cap a la paret i anem passant per algun pas on s'estreny el viarany.

17'. A la nostra esquerra apareix una canal entre els penya-segats. Hi davalla una sirga gruixuda i uns ferros per pujar-hi uns vuit metres. Sortim a un esperó i baixem un parell de

metres per passar per sobre d'un tauló i continuar ascendent, tot flanquejant la paret, ara en direcció a la presa. Aviat localitzem un nou tram de ferros per pujar a l'esglonada superior. Encara ens resten dues seccions, que remuntem amb l'ajut d'una sirga que ens fa de passamans. Aquestes instal·lacions les va bastir la companyia elèctrica al fer la xarxa d'electrificació. És un itinerari agradable que no presenta cap mena de dificultat per a excursionistes mínimament avesats al buit.

Casamata republicana encarada a l'extrem de la serra de Mont-roig

- 26'.** Sortim de l'estimball i seguim un camí prou fressat.
- 28'.** Cruïlla de camins. Continuem per la dreta. En acabar l'excursió, davallarem pel sender que ara deixem a l'esquerra. La ruta s'acaba convertint en una pista, que seguim.
- 47'.** Deixem la pista i prenem un trencall a l'esquerra, i amunt. El ramal s'obrí per instal·lar-hi les torres de la llum. En arribar al punt més elevat i proper al tossal de Sant Jordi, deixem el camí carreter i prenem un corriol que ens durà fins a la carena. Un arbre, ben visible, ens pot servir de referència.
- 1 h 14'.** Cap de la cinglera, que recorrem cap al nord. Una mica més enllà comença una trinxera, formada per un amuntegament de pedres, davant la dificultat de poder picar en un terreny rocós. Aquesta defensa té una llargada de 400 metres, amb algun tram mig perdut. En el seu extrem hi ha restes d'una casamata, però el punt més curiós és que, a l'extrem més encarat a les Altures (vegeu l'itinerari següent),

es veu una altra casamata allargada, amb teules per terra, on suposem que es devien instal·lar els millors franc-tiradors amb l'objectiu de fer la guitza als adversaris que es trobaven parapetats al turó de l'altre costat del riu.

Localització UTM: 31T 3 25 082E 46 40 608N, alt. 678 m. Sortim a un coll, on arriba una pista, però nosaltres ens enfilem cap al tossal de Sant Jordi, situat davant nostre.

1 h 24'. Tossal de Sant Jordi (729 m), amb un punt d'observació de l'exèrcit republicà. La muntanya s'esbalça vertiginosament sobre l'aiguabarreig de la Noguera Pallaresa, que procedeix del nord, i el Segre, que ve per llevant, traçant una corba sota la serra de Carbonera. Des d'aquí s'observa la central de Camarasa eixida a principis dels anys vint del segle XX i protagonista de la vaga de la Canadenca dirigida pel lleidatà Salvador Seguí, *el Noi del Sucre*, secretari d'organització de la CNT. En el seu moment, la resclosa de Camarasa fou de les més grans d'Europa. Des del cim es contempla, ben propera, la serra del Mont-roig, on hi havia l'enemic.

Darrere veiem una clotada que encara és conreada. Baixem al recte. Anem trobant restes de cabanes construïdes a l'altre vessant del front, protegits dels impactes de l'adversari.

1 h 31'. A l'extrem del camp, al costat de la pista que ascendeix fins al coll, podem observar dos esvorancs que es troben separats per uns 6 metres. Constitueixen les restes d'un molt malmès refugi antiaeri, que es conserva en molt mal estat; és de difícil entrada i d'una profunditat superior a 10 metres. Per fer una exploració acurada caldria dur llum artificial.

Localització UTM: 31T 3 25 358E 46 40 749N, alt. 676 m. Continuem per la pista cap al sud.

1 h 35'. Deixem a la dreta els corrals de Sant Jordi (691 m).

1 h 40'. Trencall a la dreta que ens duu fins a l'ermita de Sant Jordi, molt restaurada a causa de les destrosses que patí en la cruenta Guerra Civil. És una balconada excepcional sobre la comarca de la Noguera. Hi ha un pou i un refugi.

Des d'aquí dalt es pot observar la plana de Balaguer. Un extens triangle constituí el cap de pont de Balaguer, que bastiren els feixistes els primers dies d'abril. Sobre el vèrtex més septentrional s'aixeca un modest turó, el tossal de Déu, sobre el qual es llançà amb tota l'empenta l'exèrcit republicà el dia 22 de maig de 1938. El cim fou anomenat popularment com el Merengue, ja que els superiors asseguraven que se'l menjarien com si fos un merengue. La digestió els va ser molt pesada, i la República defallí, cinc dies després, en el seu obstinat intent. Per aprofundir sobre el front del Segre, caldria consultar el llibre Itineraris pel front del Segre (vegeu la bibliografia).

Cim del tossal de Sant Jordi, amb un parapet d'observació

Seguim la pista per on transitàvem, i anem baixant a través de diverses marrades per superar la cinglera. És l'únic pas accessible per descendir de la serra de la Carbonera a la vila de Camarasa, ubicada al peu de la muntanya.

2 h 15'. Deixem la pista principal per una altra a la dreta que ressegueix les torres de la llum i que va per una graonada mitjana de la serra.

2 h 40'. Ruïnes d'un corral a prop del camí. Enllacem amb la pista que hem deixat al minut 47. Seguim l'itinerari de pujada.

2 h 50'. Deixem a l'esquerra el sender que duia a la instal·lació de ferros i sirgues que hem emprat per pujar. Ara seguim un corriol estret en la direcció que dúiem. Anem flanquejant la muntanya per la part intermèdia dels penya-segats. Damunt nostre tenim les fraus del tossal de Sant Jordi i, a sota, els estimballs del Dispensari. Anem pel Feixant del Cinquet.

3 h. Passem ben a prop de dues pilones blanques. Ara el sender ha esdevingut estret; el coscoll, el romaní, les savines i tota la vegetació de la baixa muntanya sembla entossudida a envair el nostre camí. Arribem a una canal, per la qual davallarem fent ziga-zagues cap al riu.

3 h 16'. Cruïlla de camins. Per la dreta marxa la sendera vers el pont Penjat, que segueix fins al poble d'Alòs de Balaguer. Nosaltres anem Segre avall, per l'esquerra. El riu forma un interessant gorg. El vell camí fou colgat per la minicentral i es va haver de bastir una passarel·la metàl·lica penjada a la paret. En aquest tram arran del riu podem contemplar espectaculars espadats, com l'agulla del Pont o el Puro.

3 h 21'. Som a la porta de la central, punt d'inici de l'excursió.

Caminant als peus dels cingles del Mont-roig

Serra de Mont-roig: les Altures

Aquesta proposta es troba situada enfront de l'anterior, al tossal de Sant Jordi, però a l'altre vessant del riu. Fou ocupada per les forces sollevades, i ens permet tenir una visió global del front. El recorregut per la serra de Mont-roig constitueix la primera elevació muntanyosa al nord de la plana central i ens ofereix una panoràmica excepcional a migjorn. La resseguim fins a l'extrem més oriental, sobre la presa de Camarasa.

Aproximació

Sortim de Balaguer per la carretera a Àger (C-12), però només sortir de la capital de la Noguera trobem una bifurcació a la dreta vers els pobles de Gerb i Sant Llorenç de Montgai per la carretera LV- 9047.

3 km. Poble de Gerb.

9,5 km. Sant Llorenç de Montgai (230 m), encara que la gent del país només l'anomena Llorenç. Creuem el poble, situat arran de les aigües de l'embassament del mateix nom.

Des de la sortida de la vila en direcció a Camarasa, a uns 300 metres, passem un pont que creua un barranc. Poc després deixem el vehicle. L'aproximació també la podem fer aprofitant el tren que puja de Lleida. L'estació es troba enlairada per damunt de Llorenç.

Descripció de l'itinerari

Prenem un camí que entra al barranc i que s'obre pas entre els penya-segats en direcció nord.

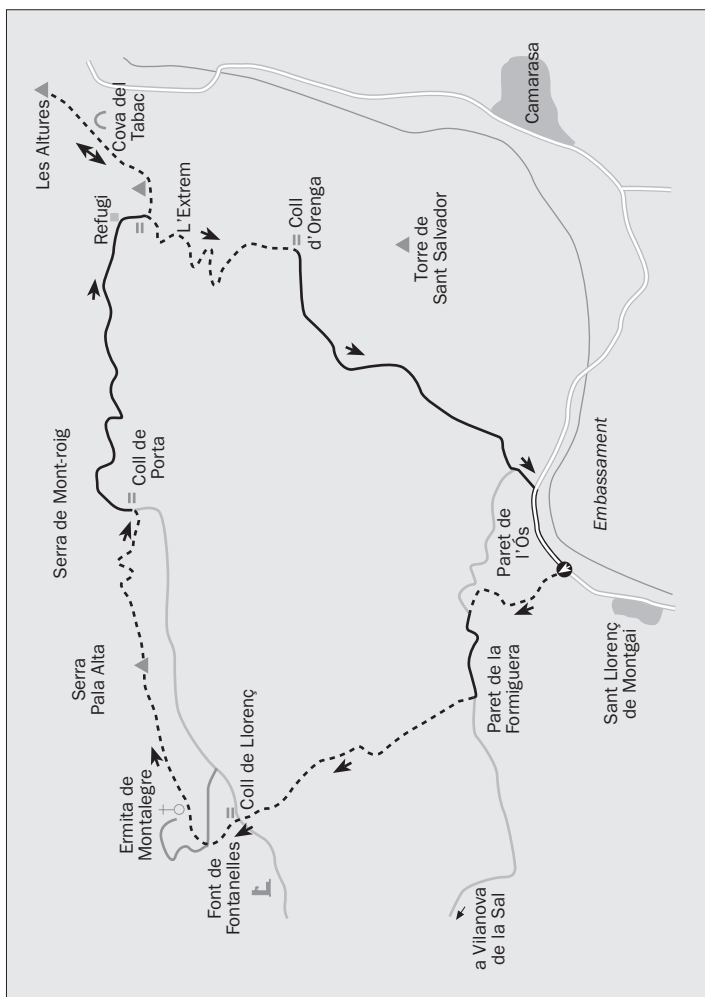
El fons del torrent és ple de sisques i joncs, que evidencien la presència d'un modest rierol.

3'. Unió de dos barrancs: per l'esquerra, el barranc Fondo i, per la dreta, el torrent del Clot del Roure. Anem per aquest darrer. En el primer podem observar el talús de la via de tren de Lleida a la Pobla de Segur. També podem observar la impressionant cinglera de la paret de la Formiguera, una mica més amunt, on s'han iniciat en el món de l'escalada una bona colla dels escaladors de les terres de ponent.

Canviem a l'altre marge del torrent. Aviat veiem un mur artificial de pedra clara. Per dalt transcorre el tren. Al rierol se li

va obrir un túnel, però nosaltres hem de trescar amunt per un tram molt dret.

- 10'**. Creuem la via. A la dreta, dalt d'un turó, hi ha les restes del mas de la Rata. Al fons, els estimballs del Mont-roig, on ens dirigim. Anem a cercar una collada que s'obre a l'extrem occidental de la serra, on ha perdut ja tota la seva verticalitat. El topònim de Mont-roig és molt encertat, ja que les parets tenen un to rogenc que destaca en les postes de sol. En algun moment podem veure algun tram empedrat que denota l'antiguitat del camí que comunicava els pobles de Llorenç i de Vilanova de la Sal.
- 22'**. Creuem un barranc i sortim del llit del torrent lateral que hem resseguit. El camí no és massa evident. A l'esquerra tenim una pleta on tancaven el ramat.
- 26'**. Sortim a la pista que puja des de l'embassament de Llorenç a Vilanova de la Sal; però nosaltres la seguirem pocs metres, per l'esquerra, ja que al cap de 50 metres la deixarem per un sender que s'endinsa, per la dreta, en una roureda.
- 30'**. Ens incorporem a un camí carreter. Davant tenim un cortal. A l'entrada distingirem dos arbres: un roure i una alzina. A la dreta sempre tenim el fondal del torrent del Clot del Roure. La vegetació és formada principalment per coscoll, romaní, càdec, i esporàdicament alguna savina i algun llençle. Generalment, plantes de fulla molt petita per evitar l'evaporació de l'aigua i resistir els estius molt calorosos i secs i els hiverns extremadament freds. Respecte als arbres de la part baixa, destaca el roure, que més amunt és desplaçat per l'alzina, i encara més amunt també trobem boscos de pins, malgrat que en molts punts es va fer una repoblació forestal que alterà la distribució natural.
- 37'**. Sortim a un camp que voltem pel costat.
- 52'**. Nou camp, que creuem. Al fons surt un camí carreter colonitzat per les mates de romaní, però prenem un sender que marxa per la dreta.
- 58'**. Coll de Llorenç (619 m), entrecreuat per una pista que seguim uns metres per prendre ben aviat un corriol que surt a l'esquerra en un eixamplament. Ens dirigim cap a l'ermita de Montalegre, que domina els verals des de dalt d'un penyal.
- 1 h**. Sortim a un camí més marcat. Per l'esquerra, puja de la font de Fontanelles (8'), on hi trobaríem un monumental roure. Anem per la dreta.
- 1 h 24'**. Creuem la pista que ascendeix fins a l'ermita. El camí hi puja paral·lel.
- 1 h 32'**. Arribem a l'ermita de Montalegre (866 m). Constitueix un esplèndid mirador sobre tota la comarca. En aquest punt

comença la cinglera del Mont-roig, que s'estén cap a l'est. No hi ha indicis bèl·lics ja que fou rehabilitat tot l'entorn, però és un indret molt interessant per la visió panoràmica que ofereix.

En Llorenç Rúbies, en el seu llibre La cabeza de puente de Balaguer, ens detalla que aquí hi havia instal·lada, al teulat, una bateria que fustigava els canons enemics republicans ubicats a la serra de Monteró que tenim davant, a l'altre costat del riu.

Igualment, qui fou alcalde franquista de Balaguer assenyala que hi havia hagut un observatori, i, des d'aquí dalt, controlaven el moviment de camions que circulaven entre la carretera de Cubells i Camarasa. Molts cops informa que els camions circulaven de nit amb els llums apagats per no ser vistos per l'enemic.

L'ermita de Montalegre des de la Pala dels Pelats

Els dies posteriors a la segona quinzena del mes de maig de 1938 es va detectar molt moviment de tropes cap a Camarasa, que era el centre neuràlgic de l'ofensiva republicana sobre el Merengue, i els feixistes van tenir coneixement precís de la importància de les maniobres que es preparaven. En la contrada del Merengue, situat en l'extrem nord del cap de pont de Balaguer, es produí un dels fets més dramàtics de tota la Guerra Civil, ja que per la possessió del turó van arribar a morir uns 10.000 soldats, encara que en revisions posteriors els historiadors tendeixen a rebaixar aquesta xifra de víctimes.

El nostre objectiu és continuar cap a l'est per recórrer la carena de la serra de Mont-roig. A la nostra dreta tenim l'estimball del cingle. Cap a la part esquerra, la muntanya forma una llomada. Hi ha un corriol esborradís que hem de resseguir. Si el perdem, haurem de trescar entre carrasques molestes fins a retrobar algun viarany fet pels escaladors que ens retornarà al bon camí.

1 h 48'. Pala dels Pelats (926 m), segona elevació de la muntanya, des d'on descendim a un collet per posteriorment continuar ascendint.

2 h. Pala Alta (951 m), punt més elevat de la serra. Amb una magnífica panoràmica sobre els contorns. Al sud, destaquen l'embassament de Sant Llorenç; a llevant, la continuació del carenam del Mont-roig, el tossal de Sant Jordi; el nord és presidit per la serralada del Montsec i les aigües de l'embassament de Camarasa; cap a ponent, uns turons poc destacats que van perdent altitud.

Continuem cap a llevant, ara descendint.

2 h 17'. Coll de Porta (811 m). En la barrera de cingles del Mont-roig, hi ha un punt central que s'abaixa i que permet un pas ample. Al coll de Porta s'escola una pista cap al vessant nord de la serra, que seguim.

Anem enmig d'un bosc de pi de repoblació forestal.

2 h 34'. Refugi lliure del pletiu de l'Extrem (745 m). Anem cap a la carena (sud), on es forma una canal per on baixa un camí costerut i per on davallarem després de recórrer l'extrem de la serra. A 15 minuts per la carena, cap a ponent, hi ha un grup de casamates i antigues cabanes de l'exèrcit feixista. Prosseguim cap a llevant, per un viarany esborradís. Hi ha alguna marca de pintura vermella que ens ajuda a seguir el millor camí. La carrasca, en molts indrets, ens barra el pas. Per la part més a frec del penya-segat caminarem, generalment, amb menys dificultats. A dalt, a l'esperó de l'Extrem, retrobem alguna casamata mig colgada pel coscollar.

3 h 2'. Collada; per l'esquerra baixa un viarany al pas de Sastre, únic baixador cap a l'embassament de Camarasa. Abans del pas es troben restes de més cabanes i una casamata, mal conservada. La seva missió estratègica era controlar la collada. Més interessant resulta seguir la carena cap a l'est.

3 h 7'. Pujant per la carena, en l'extrem de l'abisme trobem un niu de metralladores sense sostre. Encara es pot veure l'estructura de la base i les restes de metall que sostenia la capçalera. Al davant mateix tenim el tossal de Sant Jordi, on es puja en l'anterior itinerari. En aquell punt es trobava parapetat l'exèrcit republicà.

Localització UTM: 31 T 3 24 125E 46 41 336N, alt. 706 m.

3 h 12'. Cim de les Altures (714 m).

Aquest nom de les Altures no és recollit en els mapes actuals, però és la denominació que li dona Llorenç Rúbies, que descriu molt bé aquest vèrtex i ens aporta detalls molt interessants. El subministrament era molt complex, ja que havia d'arribar des de l'ermita de Montalegre, més o menys com hem fet nosaltres, però en alguns indrets calia passar per punts on s'estava exposat als impactes directes des de les posicions republicanes situades al proper tossal de Sant Jordi. Per aquest motiu, es feia sempre de nit. Només es proveïa un cop a la setmana.

Seguim l'esperó cap a l'est.

3 h 17'. A l'extrem, damunt del cingle, localitzem dos nius de metralladores, igualment esberlats, però encara es pot veure la seva base de formigó i part de la ferralla que van deixar en l'espoli de la postguerra.

Localització UTM: 31 T 324 197E 46 41 435N, alt 689 m.

Hi ha molts pots de llauna, circumstància que ens indica que el menjar que arribava aquí dalt era enllaunat, davant de la dificultat de l'arribada diària dels aliments. També hi ha restes de les carcasses on es carregaven les bales.

Des dels búnquers es gaudeix d'una espectacular panoràmica sobre les muntanyes del voltant: el tossal de Sant Jordi i del Rendisclero de la Maçana, dos emplaçaments republicans, i molt especialment, la vista de la presa de Camarasa, a vol d'ocell.

La resclosa va caure en poder dels feixistes els primers dies d'abril de 1938, tot assolint un dels principals objectius de l'ofensiva del Segre i del Pallars: la captura de les centrals hidràuliques lleidatanes per evitar el subministrament de la força elèctrica a les indústries de l'àrea metropolitana barcelonina. A causa de la guerra, les fàbriques del cinturó barceloní dedicaven tot el seu esforç a la fabricació d'armament.

La central de Camarasa estava sota la responsabilitat d'un anglès, Carles Reginald Norman Smith, conegut per la gent del país com Mister Smith. Va prendre part en la causa feixista i, diàriament, s'encarregava del manteniment de la central. En el moment oportú, obria les comportes, amb la qual cosa provocava la crescuda artificial del riu i dificultava l'avançament de les forces republicanes. Aquesta acció es produí en les ofensives de la batalla de l'Ebre, en l'ofensiva de Vilanova de la Barca del 9 d'agost —on va ser un factor decisiu, ja que el nivell del riu va pujar més de 6 metres— i en la darrera ofensiva de la República catalana del 7 de novembre, sobre Seròs, Aitona i Soses.

Iniciem el retorn pel mateix camí fins al coll que hi ha al costat del refugi de la Pletiu.

4 h. Abandonem la carena i descendim per una canal que hi ha a l'esquerra (sud). Encara que en un primer moment no és massa evident, anem seguint fites.

Només començar el descens hi ha, a l'esquerra, la base d'una cabana que controlava el pas. El corriol baixa molt dret, i en algun moment es veuen restes de murs i algun tram empedrat, encara que les motos han malmès molt el terra, que ara és ple de còdols bellugadissos.

4 h 13'. Final de la canal i del terreny més dret. Ara anirem flanquejant la muntanya, tot descendant pel solell on abunda el llentiscle. El senderó és estret, però no hi ha pèrdua.

4 h 21'. Tarter de rocs que creuem.

4 h 26'. Colletó. Passem per una immensa guixera.

4 h 38'. Sortim a una pista que seguim per la dreta. Aviat arribem a l'ample coll d'Orenga (402 m), que separa les fraus

del Mont-roig i l'esquerpa muntanya de Sant Salvador, situada al sud i que hem contemplat durant tot el descens.

5 h 10'. Hem baixat pel barranc del Pla de Fugues. Ens incorporem a un camí carreter que seguim per la dreta i avall. Al vessant de davant hi ha el tossal de Monteró i el crestall de la Comageli.

5 h 12'. Creuem el rierol del barranc dels Ulls de Llorenç. Pugem per anar a cercar la pista que ascendeix des de l'embarcament de Sant Llorenç fins a Vilanova de la Sal, que hem creuat, més amunt, al començar l'itinerari.

Restes del niu de metralladores de la serra de Mont-roig. Al fons, la serra de Sant Jordi